

**Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti i obrazovanja
Agencija za odgoj i obrazovanje - Hrvatsko kemijsko društvo**

DRŽAVNO NATJECANJE IZ KEMIJE

učenika osnovnih i srednjih škola 2021./22.

5.-8. travnja 2022.

NAPOMENA:

1. Zadatci se rješavaju 120 minuta.
2. Dopušteno je koristiti samo dobivenu tablicu periodnog sustava elemenata.
3. Zadatci se moraju rješavati na mjestu predviđenom za taj zadatak (**ne** koristiti dodatne papire). Ako nema dovoljno mjesta za rješavanje zadatka, može se koristiti poledina prethodne stranice.
4. Odgovori na postavljena pitanja ili račun (kompletan) **moraju** biti pisani **kemijskom olovkom ili tintom plave boje**, jer se u protivnom neće uzimati u obzir pri bodovanju. Ispravljani odgovori se ne vrjednuju.

Prijavu ispuniti tiskanim slovima!

Prijava za I. dio natjecanja: zadaća o pokusu

Razred:

Zaporka:

POSTIGNUTI BODOVI :

(pet brojeva i do sedam velikih slova)

(potpisi članova povjerenstva):

1. _____

2. _____

3. _____

**OTKINUTI OVAJ DIO PRIJAVE I STAVITI GA U OMOTNICU S NAPISANOM ZAPORKOM
PRIJAVU ISPUNITI TISKANIM SLOVIMA**

Prijava za I. dio natjecanja: zadaća o pokusu

Razred:

Zaporka: (pet brojeva i do sedam velikih slova)

Ime i prezime učeni(ka)ce: _____ OIB: _____

Datum rođenja:

Mjesto rođenja:

Spol: 1. muški 2. ženski (zaokružiti!)

Telefon/mobitel: _____

e-mail: _____

Puni naziv škole:

Šifra škole:

Adresa škole (ulica i broj):

Grad u kojem je škola:

Županija:

Ime i prezime mentor(a)ice:

Periodni sustav elemenata IUPAC 2013.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	H 1,008	2 He 4,003															
3	Li 6,941	4 Be 9,012	5 B 10,81														
11	Na 22,99	12 Mg 24,31	13 Al 26,98														
19	K 39,10	20 Ca 40,08	21 Sc 44,96	22 Ti 47,87	23 V 50,94	24 Cr 52,00	25 Mn 54,94	26 Fe 55,85	27 Co 58,93	28 Ni 58,69	29 Cu 63,55	30 Zn 65,38	31 Ga 69,72	32 Ge 72,63	33 As 74,92	34 Se 78,98	35 Br 79,90
37	Rb 85,47	38 Sr 87,62	39 Y 88,91	40 Zr 91,22	41 Nb 92,91	42 Mo 95,95	43 Tc [98]	44 Ru 101,1	45 Rh 102,9	46 Pd 106,4	47 Ag 107,9	48 Cd 112,4	49 In 114,8	50 Sn 118,7	51 Sb 121,8	52 Te 127,6	53 I 126,9
55	Cs 132,9	56 Ba 137,3	57-71 lanthanoidi	72 Hf 178,5	73 Ta 180,9	74 W 183,8	75 Re 186,2	76 Os 190,2	77 Ir 192,2	78 Pt 195,1	79 Au 197,0	80 Hg 200,6	81 Tl 204,4	82 Pb 207,2	83 Bi 209,0	84 Po [209]	85 At [210]
87	Fr [223]	88 Ra [226]	89-103 aktinoidi	104 Rf [267]	105 Db [268]	106 Sg [271]	107 Bh [270]	108 Hs [277]	109 Mt [276]	110 Ds [281]	111 Rg [282]	112 Cn [285]	113 Uut [285]	114 Fl [289]	115 Uup [289]	116 Lv [293]	117 Uus [294]
57	La 138,9	58 Ce 140,1	59 Pr 140,9	60 Nd 144,2	61 Pm [145]	62 Sm 150,4	63 Eu 152,0	64 Gd 157,3	65 Tb 158,9	66 Dy 162,5	67 Ho 164,9	68 Er 167,3	69 Tm 168,9	70 Yb 173,1	71 Lu 175,0		
89	Ac [227]	90 Th 232,0	91 Pa 231,0	92 U 238,0	93 Np [237]	94 Pu [244]	95 Am [243]	96 Cm [247]	97 Bk [247]	98 Cf [251]	99 Es [252]	100 Fm [257]	101 Md [258]	102 No [259]	103 Lr [262]		

NAPOMENA: Strukture organskih molekula potrebno je prikazivati kondenziranim strukturnim formulama ili prikazom s pomoću veznih crtica.

POKUS 1.

Izolacija β -karotena iz listića špinata

Namirnice biljnog podrijetla (mrkva, špinat, bundeva, marelica i dr.) bogate su β -karotenom iz kojeg u organizmu nastaje vitamin A. β -karoten moguće je jednostavno izolirati iz listića špinata i odvojiti ga od ostalih pigmentata prisutnih u špinatu.

CILJ: Izolirati β -karoten iz listića špinata te na temelju opisa postupka i opažanja tijekom izvođenja pokusa odgovoriti na postavljena pitanja i riješiti zadatke.

KEMIKA LIJE: listići špinata, magnezijev sulfat, aceton, heksan, etil-acetat, silika-gel.

OPIS POSTUPKA I OPAŽANJA:

KORAK 1. U tarionik su stavljeni listići špinata i magnezijev sulfat te usitnjeni tučkom u homogenu smjesu (slika 1.a).

KORAK 2. Na homogenu smjesu listića špinata i magnezijeva sulfata u tarioniku dodan je aceton tako da pokrije smjesu (slika 1.b). Sadržaj je promiješan tučkom i ostavljen stajati nekoliko minuta uz povremeno miješanje.

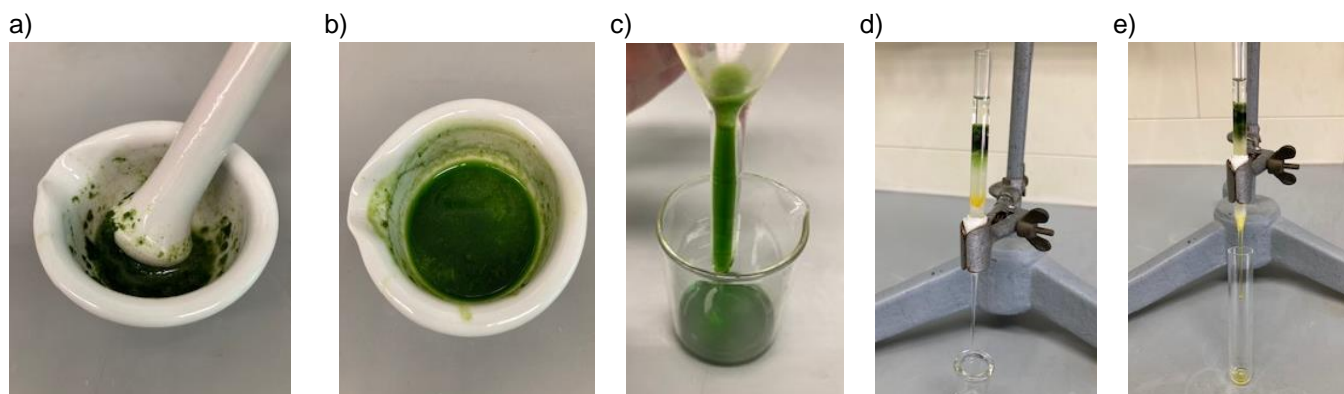
KORAK 3. Sloj acetona iz tarionika (acetonski ekstrakt pigmentata iz listića špinata) prebačen je kapalicom preko lijevka s malo vate u staklenu čašu (slika 1.c), a nekoliko kapi u praznu epruvetu. Filtrat u čaši je zagrijan pri čemu je aceton ispario do suha, a ostatak u čaši je otopljen u malo heksana.

KORAK 4. Na dno staklene kapalice stavljeno je malo vate i usut silika-gel (2/3 visine kapalice).

KORAK 5. Silika-gel u kapalici ispran je nekoliko puta heksanom pazeći da razina otapala uvijek bude iznad razine silika-gela.

KORAK 6. Heksanska otopina pigmentata iz listića špinata nanescena je na silika-gel u kapalici nakon što je prethodno otapalo ispušteno do same razine silika-gela.

KORAK 7. Ispiranje sadržaja u kapalici zatim je nastavljeno smjesom otapala heksan: etil-acetat = 9 : 1 (slika 1.d). Kad je s dna kapalice počela izlaziti obojena otopina, sadržaj je skupljen u jednu epruvetu (slika 1.e).

Slika 1. Prikaz odabranih koraka iz pokusa 1.

PITANJA I ZADATCI KOJI SE ODNOSU NA POKUS 1.

PITANJE 1. Koja je uloga magnezijeva sulfata pri usitnjavanju listića špinata u tarioniku?

PITANJE 2. Što na temelju promjene boje bezbojnog acetona dodanog u tarionik s usitnjenim listićima špinata (korak 2.) zaključuješ o topljivosti pigmenata prisutnih u listićima špinata u acetonu?

PITANJE 3. Nakon uparavanja filtrata – acetonskog ekstrakta pigmenata iz listića špinata (korak 3.) sadržaj zaostao u čaši otopljen je u heksanu. Što na temelju topljivosti pigmenata iz listića špinata u heksanu zaključuješ o njihovoj polarnosti?

PITANJE 4. Kako se naziva postupak odvajanja tvari koji je opisan u koracima 3. – 7. pokusa 1.?

ZADATAK 1. Napiši naziv nepokretne (stacionarne) faze upotrijebljen u ovome postupku odvajanja.

ZADATAK 2. Napiši naziv pokretne (mobilne) faze upotrebom koje je β -karoten uspješno odvojen od ostalih pigmenata prisutnih u ekstraktu dobivenom iz listića špinata.

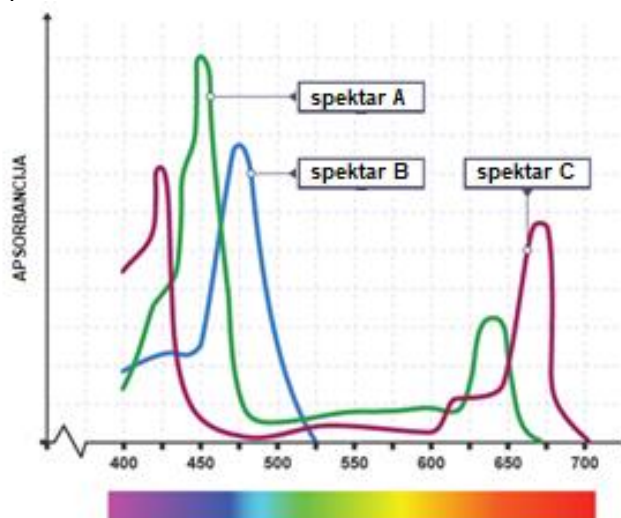
PITANJE 5. U kojem dijelu spektra elektromagnetskog zračenja apsorbira otopina β -karotena dobivena u koraku 7. pokusa 1.?

PITANJE 6. Kakve je boje svjetlost koju apsorbira otopina β -karotena?

PITANJE 7. Na slici 2. prikazani su apsorpcijski spektri triju pigmenata prisutnih u listićima špinata. Koji spektar predstavlja apsorpcijski spektar β -karotena?

Slika 2. Apсорpcijski spektri odabranih pigmenata prisutnih u listićima špinata

PITANJE 8. Pri kojoj je valnoj duljini maksimum apsorpcije β -karotena?

PITANJE 9. Zračenje kojih valnih duljina propušta otopina β -karotena?

ZADATAK 3. Transmittancija je mjera količine neapsorbiranog (propuštenog) zračenja koje je prošlo otopinom uzorka. Napiši izraz za transmittanciju (T) i objasni značenje veličina u izrazu.

ZADATAK 4. Apsorbancija je veličina koja opisuje količinu apsorbiranog zračenja. Napiši izraz koji povezuje apsorbciju (A) i transmittanciju (T).

ZADATAK 5. Izračunaj apsorbciju ako intenzitet izlaznog zračenja iznosi 55 % intenziteta ulaznog zračenja.

POKUS 2.

Je li u pokusu 1. izoliran β -karoten?

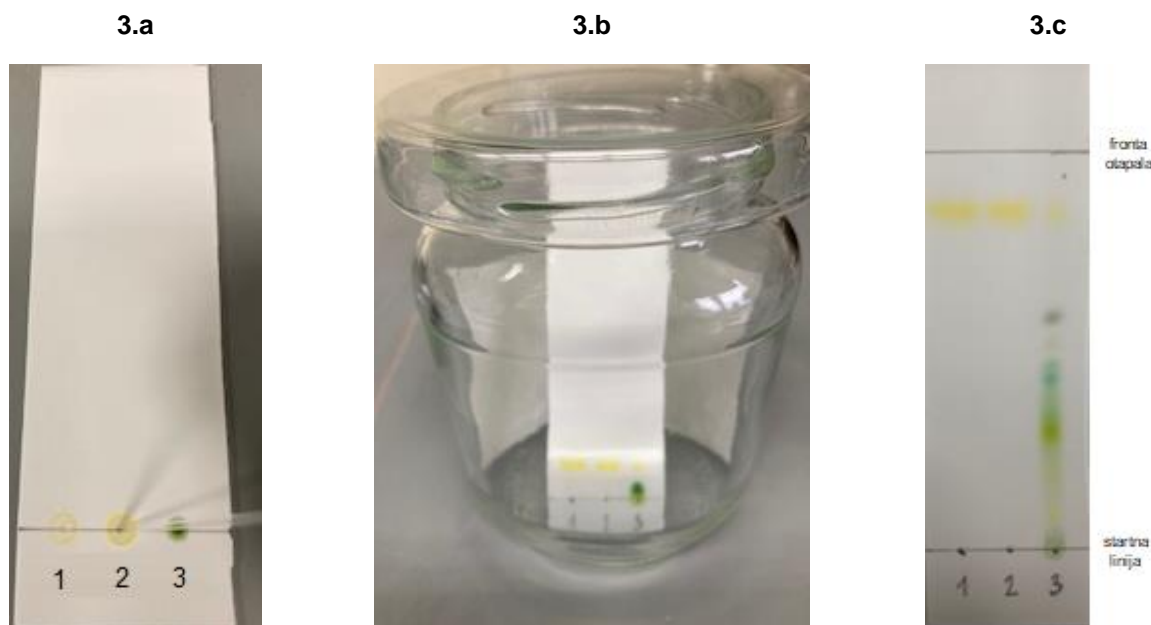
CILJ: Utvrditi je li pokusom 1. izoliran β -karoten iz listića špinata te na temelju opisa pokusa i opažanja odgovoriti na postavljena pitanja i riješiti zadatke.

KEMIKA LIJE: otopina uzorka β -karotena dobivenog u pokusu 1., komercijalno dostupni β -karoten, smjesa otapala heksan: aceton = 9 : 4.

KORAK 1. Na staklenu pločicu sa slojem silika-gela (slika 3.a) na prikazani način kapilarnom su u tri točke na startnoj liniji (točke 1, 2 i 3) nanese otopina komercijalno dostupnog β -karotena kao standardna otopina (točka 1), otopina β -karotena dobivena u koraku 7. pokusa 1. (točka 2) i acetonski ekstrakt (točka 3) dobiven iz listića špinata u koraku 3. pokusa 1.

KORAK 2. Pločica pripremljena u koraku 1. stavljena je u poklopljenu staklenu posudu (slika 3.b) u kojoj se na dnu nalazi smjesa otapala heksan: aceton = 9 : 4.

KORAK 3. Pločica je izvađena iz posude sa smjesom otapala kada je otapalo došlo gotovo do vrha pločice (fronta otapala). Konačni je izgled pločice prikazan na slici 3.c.

Slika 3. Prikaz koraka 1. (3.a), koraka 2. (3.b) i koraka 3. (3.c) u pokusu 2.

PITANJA I ZADATCI KOJI SE ODOSE NA POKUS 2.

PITANJE 10. Kako se naziva postupak opisan u pokusu 2.?

ZADATAK 6. Svaku tvar ispitivanu postupkom opisanim u pokusu 2. karakterizira R_f vrijednost. Ona se definira kao omjer odgovarajućih udaljenosti od startne linije. Označi oznakama x i y na slici 3.c te dvije udaljenosti na primjeru komercijalno dostupnog β -karotena (točka 1).

UKUPNO BODOVA NA 4. STRANICI:

1

ZADATAK 7. Napiši izraz za R_f vrijednost β -karotena.

ZADATAK 8. Izračunaj R_f vrijednost β -karotena u navedenom sustavu otapala.

ZADATAK 9. Na sljedeća pitanja ili zadatke odgovori jednom rečenicom na temelju slike 3.c.

ZADATAK 9.a) Objasni na koji je način pokusom 2. dokazano da otopina dobivena u koraku .7 pokusa 1. zaista sadrži β -karoten.

ZADATAK 9.b) Objasni na temelju čega možeš zaključiti da je β -karoten uspješno odvojen od ostalih pigmenata prisutnih u listićima špinata.

ZADATAK 9.c) Kakva je polarnost β -karotena u usporedbi s polarnošću drugih pigmenata prisutnih u ekstraktu dobivenom iz listića špinata?

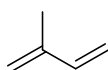

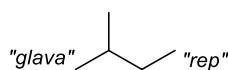
PITANJA I ZADATCI

Kako biosintezom nastaje β -karoten

ZADATAK 10. β -karoten je spoj iz skupine terpena, prirodnih spojeva koji nastaju povezivanjem C-5 izoprenskih strukturnih jedinica, koje su naziv dobile prema ugljikovodiku trivijalnog imena izopren.

izopren

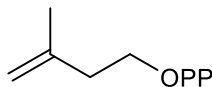

izoprenska
strukturna jedinica

Napiši naziv izoprena prema pravilima nomenklature IUPAC.

ZADATAK 11. Prekursor za biosintezu terpena nije izopren, nego strukturno srodan spoj izopentenil-difosfat (pirofosfat, PP).

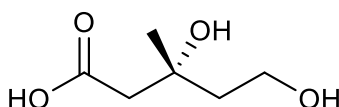

izopentenil-difosfat
(izopentenil-pirofosfat)

ZADATAK 11.a) Nacrtaj strukturnu formulu molekule difosforne kiseline (pirofosforne kiseline).

ZADATAK 11.b) Kojoj skupini derivata difosforne kiseline pripada izopentenil-difosfat?

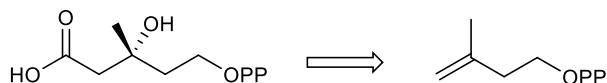
ZADATAK 12. U biološkim je sustavima preteča izopentenil-difosfata mevalonska kiselina. Odredi apsolutnu konfiguraciju na kiralnom ugljikovu atomu molekule mevalonske kiseline.

ZADATAK 13. Napiši naziv mevalonske kiseline prema pravilima nomenklature IUPAC.

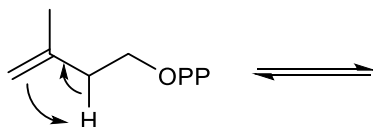
ZADATAK 14. Mevalonska kiselina u ravnoteži je sa svojim laktonom (cikličkim esterom). Prikazom s pomoću veznih crtica nacrtaj strukturnu formulu molekule laktona mevalonske kiseline.

PITANJE 11. Izopentenil-difosfat nastaje iz fosforilirane mevalonske kiseline. Eliminacijom kojih se molekula iz fosforilirane mevalonske kiseline dobiva izopentenil-difosfat?

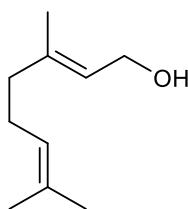

ZADATAK 15. Izopentenil-difosfat u ravnoteži je s dimetilalil-difosfatom koji nastaje alilnim pomakom protona (naznačeno na slici). Nacrtaj strukturnu formulu (prikaz s pomoću veznih crtica) molekule dimetilalil-difosfata.

ZADATAK 16. Povezivanjem dviju bioloških izoprenskih strukturnih jedinica, izopentenil-difosfata i dimetilalil-difosfata, po principu „glava-rep“ nastaje geranil-difosfat, a iz njega, između ostalog, i monoterpen geraniol. Na strukturnoj formuli molekule geraniola označi (zaokruži) izoprenske jedinice.

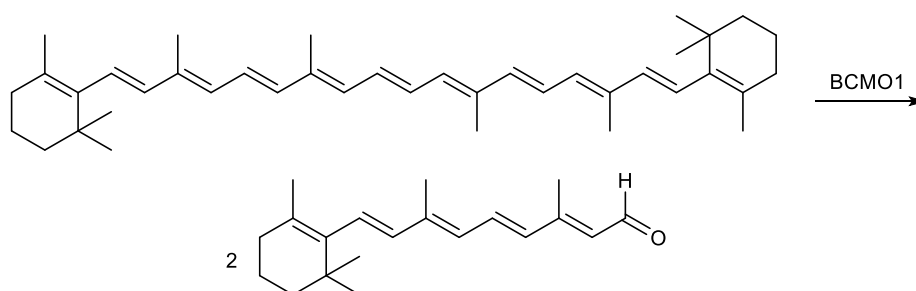
PITANJA I ZADATCI

Od β -karotena do vitamina A

ZADATAK 17. β -karoten, često nazvan i provitamin A, služi nam kao izvor vitamina A u organizmu. Premda se u strukturnom smislu naziv vitamin A često izjednačuje s retinolom, vitamin A čini skupina spojeva strukturno sličnih retinolu. Uz retinol najvažniji su retinal i retinoična kiselina. Tako se oksidativnim simetričnim cijepanjem uz djelovanje enzima β -karoten-15,15'-monooksigenaze 1 (BCMO1) iz β -karotena dobiju dvije molekule retinala. Na strukturnoj formuli molekule β -karotena:

ZADATAK 17.a) označi strelicom ugljik-ugljik vezu koja se cijepa djelovanjem navedenog enzima

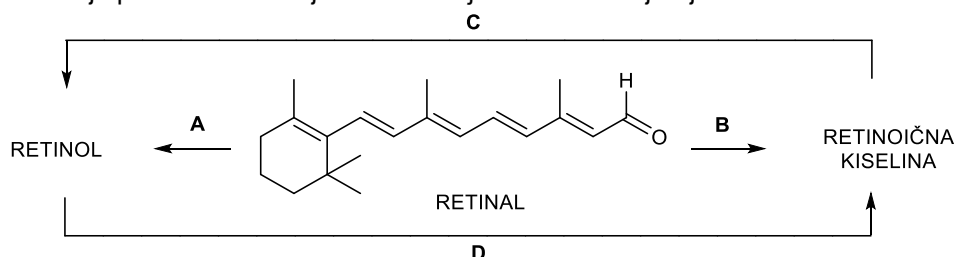
ZADATAK 17.b) upiši numeričke oznake 7 i 7' uz odgovarajuće ugljikove atome.

PITANJE 12. Po kojem su principu (koristi se terminima „glava“ i „rep“) povezane izoprenske strukturne jedinice koje tvore ugljik-ugljik vezu čijim cijepanjem iz β -karotena nastaje retinal?

ZADATAK 18. β -karoten je tetraterpen. Koliko izoprenskih jedinica sadrži molekula β -karotena?

ZADATAK 19. Na temelju prikazane reakcijske sheme riješi zadatke koji slijede.

ZADATAK 19.a) Prikazom s pomoću veznih crtica nacrtaj strukturne formule molekula retinola i retinoične kiseline.

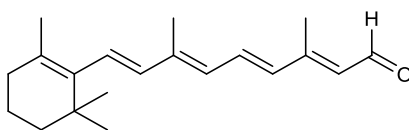
ZADATAK 19.b) Koje kemijske promjene označene slovima **A – D** predstavljaju oksidaciju, a koje redukciju?

OKSIDACIJA: _____ REDUKCIJA: _____

ZADATAK 19.c) U kojem je od reakcijskih koraka **A – D** kao reagens moguće upotrijebiti lužnatu amonijakalnu otopinu srebrova nitrata?

ZADATAK 19.d) Koji od reakcijskih koraka **A – D** predstavlja reakciju nukleofilne adicije?

ZADATAK 19.e) Odredi konfiguraciju oko svih C=C veza u molekuli retinala koje su izvan prstena.

ZADATAK 20. Retinal sudjeluje u procesu vida. Prikazom s pomoću veznih crtica nacrtaj strukturne formule odabranih kemijskih vrsta koje nastaju u tom složenom procesu:

ZADATAK 20.a) 11-*cis*-retinala dobivenog iz 11-*trans*-retinala djelovanjem enzima retinal-izomeraze

ZADATAK 20.b) rodopsina – pigmenta osjetljivog na svjetlo nastalog reakcijom 11-*cis*-retinala s amino-skupinom proteina opsina koja se nalazi u aktivnom mjestu ovog proteina (za prikaz proteina opsina koristi se pojednostavljenim zapisom opsin-NH₂).

PITANJE 13. U koju skupinu organskih spojeva pripada produkt reakcije 11-*cis*-retinala i amino-skupine proteina opsina?

ZADATAK 21. Prirodni izvori vitamina A potrebnog našem organizmu, osim namirnica biljnog podrijetla, mogu biti i one životinjskog podrijetla. U njima je vitamin A obično prisutan u obliku retinil-palmitata. Prikazom s pomoću veznih crtica prikaži strukturnu formulu molekule retinil-palmitata.

ZADATAK 22. Retinol se iz retinil-palmitata u organizmu oslobađa djelovanjem hidrolitičkih enzima. Navedi ime spoja koji uz retinol nastaje u ovom procesu.

ZADATAK 23. Laboratorijska se hidroliza retinil-palmitata može događati u prisutnosti kiseline, H₃O⁺(aq), ili u prisutnosti baze, OH⁻(aq).

ZADATAK 23.a) Navedi uloge kiseline i baze u reakciji hidrolize retinil-palmitata.

KISELINA: _____ BAZA: _____

ZADATAK 23.b) Prikazom s pomoću veznih crtica napiši prvi korak mehanizma reakcije hidrolize retinil-palmitata u prisutnosti baze, OH⁻(aq).

ZADATAK 23.c) Prema kojem se mehanizmu događa reakcija hidrolize retinil-palmitata?

PITANJA I ZADATCI

Kvantitativno dokazivanje i industrijska priprava retinola

ZADATAK 24. Jedan od reagensa za kvantitativno dokazivanje retinola je Carr-Princeov regens, otopina antimonova(III) klorida u kloroformu. Prikaži Lewisovu strukturu molekule antimonova(III) klorida.

PITANJE 14. Kakvog je prostornog oblika molekula antimonova(III) klorida?

ZADATAK 25. Retinol (vitamina A) tijekom ovog testa prisutan je kao anhidrovitamin A. Prikazom s pomoću veznih crtica nacrtaj strukturne formule kemijskih vrsta prisutnih pri nastajanju anhidrovitamina A iz retinola:

ZADATAK 25.a) molekule retinola u kojoj je protonirana funkcijska skupina

ZADATAK 25.b) primarnog karbokationa nastalog iz protoniranog oblika molekule retinola iz zadatka 25.a) izlaskom vode

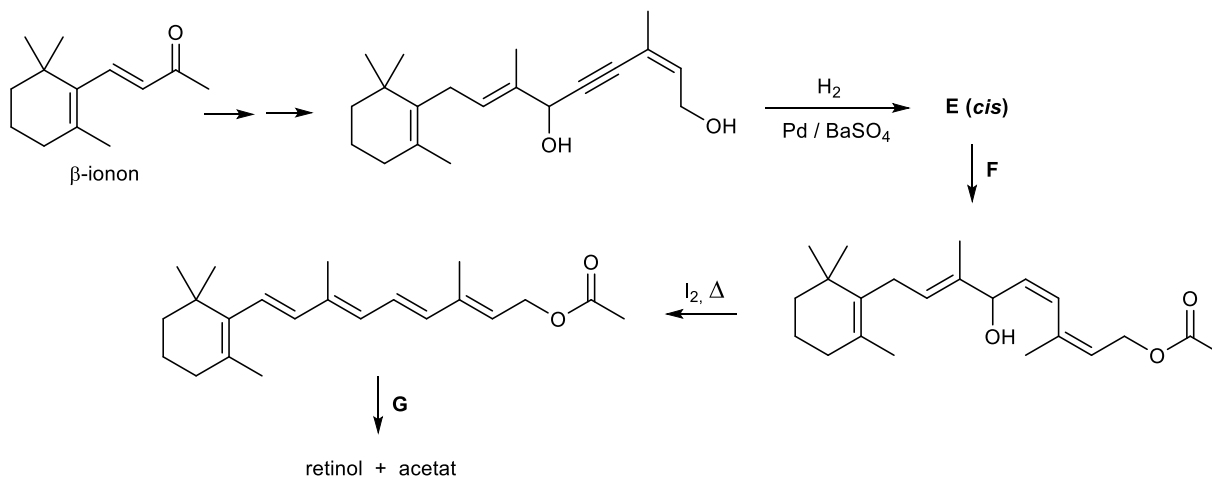
ZADATAK 25.c) rezonancijske strukture primarnog karbokationa iz zadatka 25.b) koji sadrži pozitivni naboj na tercijarnom atomu ugljika u prstenu, a posljedica je premještanja elektrona duž konjugiranog sustava dvostrukih veza

ZADATAK 25.d) anhidrovitamina A ($C_{20}H_{28}$) nastalog deprotoniranjem ($-H^+$) kemijske vrste iz zadatka 25.c)

ZADATAK 26. Dokazivanje retinola Carr-Princeovim reagensom uključuje nastajanje složenih kemijskih vrsta reakcijom anhidrovitamina A i antimonova(III) klorida koje apsorbiraju elektromagnetsko zračenje valnih duljina 589 nm i 619 nm. Izračunaj energiju fotona zračenja valne duljine 589 nm.

ZADATAK 27. Zbog velikih potreba za vitaminom A (retinolom) danas se većina ovog vitamina ne dobiva izolacijom iz prirodnih izvora, već se pripravlja industrijski. Promotri shemu jednog od postupaka pripreve retinola iz polaznog β -ionona i slova **E** – **G** sa sheme zamijeni formulama odgovarajućih spojeva (produkata, reagensa). Organske vrste prikaži prikazom s pomoću veznih crtica.

PITANJE ZA KRAJ...

PITANJE 16. Pripada li vitamin A vitaminima topljivim u vodi? Kratko obrazloži svoj odgovor.

---

1. stranica	2. stranica	3. stranica	4. stranica	5. stranica	6. stranica	
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	+
7. stranica	8. stranica	9. stranica	10. stranica	11. stranica	Ukupni bodovi	
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
						40

UKUPNO BODOVA NA 11. STRANICI:

	4
--	---